

Ústavně-právní výbor Senátu Parlamentu ČR

Zpravodajka výboru: JUDr. Daniela Kovářová

Zpravodajská zpráva k senátnímu tisku 101 – 14. funkční období

Výroční zpráva o činnosti NKÚ za rok 2022

I. Obecně

Nejvyšší kontrolní úřad (dále NKÚ) funguje na základě zákona č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu. Podle tohoto zákona NKÚ prověřuje zejména hospodaření se státním majetkem a s finančními prostředky vybíranými na základě zákona ve prospěch právnických osob, plnění příjmových a výdajových položek státního rozpočtu a hospodaření s prostředky poskytnutými České republice ze zahraničí.

Podle § 18 zákona o NKÚ zpracovává úřad Výroční zprávu, která obsahuje zejména zhodnocení plánu kontrolní činnosti, finanční zhodnocení přínosu kontrol a zhodnocení ostatní činnosti. Výroční zprávu předkládá prezident Úřadu pro informaci Poslanecké sněmovně, Senátu a vládě do 3 měsíců po skončení rozpočtového roku a zveřejňuje ji ve svém Věstníku.

II. Podrobněji

K nejdůležitějším dopadům činnosti NKU patří (jak se praví ve zprávě) „pozitivní působení na příslušné orgány za účelem odstraňování zjištěných nedostatků a následná realizace systémových doporučení.“ Cílem je preventivní účinek kontrol, které má působit na další subjekty v podobě vyvarování se chyb řízení a kontroly a posilování odpovědnosti veřejné správy a vymahatelnosti práva obecně. Nakolik se to daří, je velmi těžké posoudit.

V roce 2022 úřad provedl 33 kontrol (z toho jedna kontrolní akce byla zahájena v roce 2020, 29 akcí v roce 2021 a tři v roce 2022), zkontroloval 167 institucí a majetek a peněžní prostředky státu v hodnotě 167 miliard korun.

Výsledky kontrol NKÚ za rok 2022 ukazují na řadu problémů, které se České republice z pohledu NKÚ dlouhodobě nedaří řešit, případně v jejich řešení stát podle NKÚ přímo selhává. Hlavním faktorem zůstává stále se prohlubující **strukturální deficit státního rozpočtu** (nárůsty mandatorních neboli nezbytných výdajů nejsou dostatečně kryty odpovídajícími příjmy), ale k tomu se vyslovovat patrně není zcela posláním NKÚ, protože jde o čistě politickou věc, jakkoli lze zadlužování kritizovat i z expertně ekonomického fiskálního hlediska. Výdaje státního rozpočtu za posledních pět let vzrostly o 705 mld. Kč,

příjmy se navýšily pouze o 351 mld. Kč. Tento stav se promítá do celého veřejného sektoru. Ve výsledku tak Česká republika zůstává jednou z nejrychleji se zadlužujících zemí v Evropské unii a tento trend ohrožuje stabilitu veřejných financí. Je nepochybné, že to je téma pro politiky, pro debatu mezi vládou a parlamentem, mezi opozicí a koalicí i mezi ekonomy na jedné straně ochotných tolerovat zadlužování a na druhé straně příkře odmítajících deficitní rozpočty. NKÚ to může konstatovat, ale v pravém smyslu na tom není co kontrolovat.

NKÚ ve výroční zprávě za rok 2022 popisuje oblasti, ve kterých by stát podle NKÚ měl svůj přístup zrevidovat a klást důraz na to, aby dosahoval svých cílů bez zbytečného plýtvání s omezenými veřejnými zdroji.

Prostor pro zlepšení je z pohledu NKÚ enormní. Jde například o přístup státu k vybraným dotačním politikám. Kontroly NKÚ opakovaně dokládají, že **státní instituce při poskytování dotací nahradily důraz na smysl a dopady rozdělených peněz formalismem** – ten se projevil jak ve výběru toho, co stát podpoří, tak i v hodnocení výsledků, které měly rozdělené peníze přinést. Imperativem dotačních politik se stalo čerpání prostředků samo o sobě, namísto soustředění se na to, co za efekt tyto peníze reálně přináší. Problém není jen přístup jednotlivých ministerstev, ale celý systém dotací jako takový. I to je ale více problém politický než účetní.

NKÚ na základě zjištění z provedených kontrol upozorňuje, že státní instituce v řadě případů rezignovaly na svou zásadní odpovědnost vůči občanům, tedy na snahu řádně hospodařit. Mají zákonnou povinnost se svěřeným majetkem a prostředky nakládat účelně, hospodárně a efektivně a v souladu s právními předpisy. NKÚ opakovaně poukazuje na nedostatky a situace, kdy se instituce nechovaly odpovědně a plýtvaly veřejnými prostředky.

III. Stanovisko zpravodajky

Je nutno říci, že všechny podobné zprávy jsou koncipovány tak, aby zdůraznily přínos svých autorů a oprávněnost existence své instituce. Ne jinak tomu je i u této zprávy. Ale i v případě, že si od zprávy zachováme jistý odstup a nepřijmeme bezezbytku jeho pohledy, jde o čtení pro daňového poplatníka silně deprimující.

Když už stát zřídil sám sobě kontrolní orgán, měl by se k jeho kritickým závěrům postavit jako chlap, věnovat se jim a vyvodit z nich odpovídající závěry. Jinak se chová pokrytecky.

Závěrečná shrnutí zní děsivě:

1. **Vysoké tempo zadlužování pokračuje, podstatné kroky a reformy nutné k udržení stability veřejných financí dosud chybí.** Přestože v roce 2022 došlo k nárůstům daňových příjmů, tento nárůst nedokázal kompenzovat strukturální deficit státního rozpočtu. Nepodařilo se zastavit zvyšování mandatorních kvazimandatorních výdajů. Hospodaření státního rozpočtu tak skončilo opět velmi vysokým schodkem. Tyto skutečnosti dále prohlubují výši státního dluhu, což se také projevuje zrychlujícím nárůstem výdajů na jeho obsluhu.
2. **Digitalizaci státu chybí kvalita i rychlost.** Bez změny zaběhnutých postupů nelze čekat zásadní výsledky. Tempo a kvalita digitalizace agend veřejné správy v české

republice jsou dlouhodobě nedostatečné. NKÚ opakovaně upozorňuje, že stát nepřistupuje k zásadním změnám a nereviduje své postupy a procesy ve státní správě. Zde ale musím dodat, že módní slovo „digitalizace“ pro mne není žádným kánonem a místo něj bych si vystačila se slovy jako „trvale se zdokonalující správa uchovávání a využívání dat ve státní správě“.

3. **Přínosy dotací často zůstávají jen na papíře.** Formalismus v řadě případů nahradil skutečný smysl dotací. I zde jde ale hlavně o problém politický.
4. **U strategicky významných politik resorty podle NKÚ jednaly v rozporu s vlastními prioritami a stanovenými cíli.** V takových případech se ani teoreticky nemůže podařit dosáhnout vytyčených cílů, které jsou v případě těchto konkrétních politik zásadní pro udržitelný rozvoj ČR. Šlo přitom o strategicky významné politiky, jako je zemědělství nebo životní prostředí.
5. **Řada cílů a úkolů, které mohly mít přímý dopad do života občanů, zůstala bez výsledku.** Státu se nedaří naplňovat strategické cíle a úkoly v řadě oblastí, které mají přímý dopad na život občanů. V roce 2022 se jednalo o cíle ve vzdělávání, bezpečnosti, nebo například telekomunikace. V řadě případů resorty a další instituce vynakládaly peněžní prostředky, které nepřispívaly ke stanovenému cíli, a nelze je tak považovat za účelné.
6. **Pomalý postup státu a jeho neefektivita zbytečně zpožďují a prodražují infrastrukturní projekty.** V některých případech to může znamenat také nedodržení mezinárodních závazků.
7. **Státní organizace nezacházely se státními penězi podle pravidel.** Některé státní organizace prostředky nevynakládaly v souladu s těmito principy a nevytvářely ani důležité kontrolní mechanismy, které by tomu pomohly předcházet. V konkrétních případech se tímto neřídily ani klíčové instituce, které pravidla pro nakládání se státními penězi nastavují a mají na ně dohlížet.

Celou zprávou se prolíná téma plýtvání s veřejnými prostředky s minimální následnou kontrolou. Ačkoli jsme dříve všechna pochybení tak nějak sami tušili, vidět je černé na bílém s ciframi, které stát z našich daní promrhal, čtenáře ani trochu netěší. Naopak ho na mnoha stránkách napadne, zda by NKÚ neměl vedle kontroly formální účetní správnost financování některých institucí posoudit i sám smysl a opodstatnění jejich existence. Stát totiž vedle ministerstev a řady ústředních výkonných institucí provozuje i desítky divadel (například Divadlo Jára Cimrmana) a galerií, řadu agentur, několik kin (například Kino Oko či Kino Vesmír), deset ústavů (například Ústav pro hydrodynamiku), Strakonickou televizi a mnoho výzkumných ústavů. Je pak s podivem, že stát uvažuje o zvýšení daní svým daňovým poplatníkům, namísto aby v době těžké ekonomické krize zrušil nadbytečné instituce a neefektivní ztrátové tituly hrazené právě z poplatníkových daní.

Závěrem lze shrnout, že zpráva je zpracovaná přehledně a čtivě, závěry jsou dobře graficky zvýrazněny. Čtenář se ze zprávy doví také informace dalších činnostech a aktivitách, jimž se NKÚ věnuje vedle své hlavní kontrolní činnosti. Zajímavostí je nízký počet žádostí o informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím – pouhých 17.

Jako zpravodajka nemám ke zprávě připomínky a doporučuji ji vzít se znepokojením na vědomí.

IV. Návrh usnesení

VÝBOR

- 1. Doporučuje Senátu Parlamentu České republiky vzít Zprávu o činnosti NKÚ za rok 2022 se znepokojením na vědomí.**
- 2. Určuje zpravodajkou výboru k projednání na schůzi Senátu senátorku **Danielu Kovářovou**;**
- 3. Pověřuje předsedu výboru senátora **Tomáše Goláně**, aby s tímto usnesením seznámil předsedu Senátu Parlamentu České republiky**

5. června 2023

JUDr. Daniela Kovářová